

СИСТЕМА РЕГУЛИРОВАНИЯ ОРГАНИЧЕСКОГО ПЧЕЛОВОДСТВА: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ПРАКТИКА

Ольга Яценко, Юля Завадская

Житомирский национальный агроэкологический университет, Украина

Исследовано состояние международного и отечественного рынка органической продукции, в частности отрасли пчеловодства. Определены основные направления формирования системы регулирования органического производства. В статье рассмотрена система сертификации органической продукции, функционирующая в Украине.

Ключові слова: продукція бджільництва, внутрішній і зовнішній ринки продукції бджільництва, екологічно чиста продукція, органічна продукція, екологічне сільське господарство, органічне сільське господарство.

Введение

Сучасний стан розвитку соціально-економічних і екологічних процесів обумовлений посиленням глобалізаційних процесів в економіці України із паралельним посиленням антропогенного навантаження на навколишнє середовище. Особливої уваги набувають проблеми забезпечення населення якісними, екологічно безпечними продуктами харчування, підвищення рівня продовольчої безпеки держави, збереження біорізноманіття і відтворення природної флори і фауни країни. Магістральне значення, у зазначеному контексті, відводиться сільському господарству, особливо його пріоритетним і експорторієнтованим галузям здатним забезпечити світове лідерство України як аграрної “житниці”. Однією із таких галузей є бджільництво, оскільки Україна входить у четвірку найбільших виробників меду за обсягом валового виробництва і рівнем споживання цього продукту. Проте у процесі реалізації цього вектора розвитку виникає ряд проблемних теоретичних і прикладних аспектів, вирішення яких вимагає поглибленого вивчення. Ці положення викликають науковий інтерес і обумовлюють вибір напрямку дослідження.

Метою роботи є обґрунтування теоретичних основ формування системи регулювання органічного бджільництва у світі та Україні і розробка науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування галузі з метою повноцінного задоволення внутрішніх потреб України та розширення експорту. Об’єктом дослідження є процес регулювання галузі бджільництва за умови підвищення рівня екологізації виробництва за участю господарств населення і аграрних підприємств, вітчизняних і зарубіжних споживачів продукції. *Предметом дослідження* є теоретико-методологічні та науково-практичні положення щодо механізмів регулювання органічного бджільництва у світі та Україні в умовах глобалізації продовольчих ринків.

Методика дослідження. У процесі дослідження використані загальні і спеціальні економічні методи: індукції і дедукції, абстракції та узагальнення (теоретичні узагальнення та формування висновків), системного підходу до явищ, що вивчаються та ін. Для теоретичного обґрунтування проблем галузі бджільництва і її продукції використаний абстрактно-логічний метод. Крім того, було використано табличний та графічний методи в частині дослідження вітчизняної системи сертифікації.

Результати

У кінці другого на початку третього тисячоліття ринки агропродовольчої продукції мають глобальний характер, де постійно зростає попит і пропозиція на екологічно безпечну продукцію, яка підтверджена відповідним маркуванням і сертифікатами якості. Варто зазначити, що у звіті ООН “Світове сільське господарство” органічне сільське господарство визначено як виробничий метод майбутнього [1] Під органічним землеробством у різних країнах світу зайняте близько 30 млн га, а вартість продуктів, вироблених по органічних технологіях, становить 40 млрд доларів. У раціоні харчування населення економічно розвинених країн частка органічних продуктів становить 5% і продовжує рости. Органічне бджільництво (тут і далі ОБ) розвинене більше ніж у 60 країнах світу. Воно ґрунтується на тих же принципах, що й органічне землеробство, і є більше трудомістким і витратним заняттям, чим звичайне (conventional або конвенційне) бджільництво.

Світовим лідером в області виробництва й експорту органічного меду є Бразилія, яка щороку у середньому виробляє 40 тис. т і близько 20 тис. т експортує. В Аргентині в середньому виробляється близько 1300 т, у Мексиці – 1150 т, а в Туреччині – 400 т у рік. В Індонезії вживають спроби сертифікувати як органічний продукт мед гігантської індійської бджоли (*Apis dorsata*), що гніздиться на тропічних деревах і служить об'єкту медяних “полювань”. Індонезійці виробляють близько 3 тис. т такого меду. В Італії на початок 2010 р. було сертифіковано 100 тис. бджолиних родин, Іспанії – 57,6 тис., у Болгарії – 44,9 тис., у Німеччині – 25 тис. Серед європейських країн, що не входять у ЄС, органічне бджільництво розвинене в Македонії, де сертифіковано 15 тис. бджолиних родин.

У більшості країн ОБ практикують менш 1% бджолярів. Виключенням є Македонія – 20%, Італія – 13%, Канада – 2%. В Україні офіційно зареєстровано лише 1 підприємство, це менше ніж 0,01% від загальної кількості товаровиробників (50 тис.) [13].

Стимулом для розвитку ОБ є більше висока ціна й стійкий попит на його продукцію. Якість продукції залежить від того, наскільки придатне навколишнє середовище в зоні розташування пасік, а також наскільки ретельно бджолярі дотримують відповідних вимог до змісту бджолиних родин і виробництва продукції бджільництва (табл. 1).

Нормативно-правові акти, що регулюють виробництво та маркування органічної продукції

Країна	Дата введення у дію	Нормативно-правовий акт
Міжнародні стандарти	1963 р.	Стандарти Комісії із Кодекс Аліментаріус, прийняті спільно ФАО (FAO - Організація із питань продовольства та сільського господарства при ООН) і ФАО/ВОЗ Комісії з Кодекс Аліментаріус ВОЗ (WHO - Всесвітньою організацією з охорони здоров'я).
ЄС	28.06.2007 р. 05.09.2008 р. 08.12.2008 р.	1. Постанова Ради (ЄС) 834/2007 (колишня Постанова ЄС 2092/91); 2. Постанова Комісії (ЄС) 889/2008; 3. Постанова Комісії (ЄС) 1235/2008.
США	11.2002 р.	NOP (National Organic Program) Національна Органічна Програма
Японія	27.10.2005 р.	JAS (Japanese Organic System) Закон Японії «Про сертифікацію та правильне маркування сільськогосподарської та лісної продукції» № 175
Російська Федерація	21.05.2008 р.	Санітарні правила та норми 2.3.2.1078-01 «Гігієнічні вимоги безпеки і харчової цінності харчових продуктів» № 3499
Швейцарія	1983 р.	BioSuisse – приватні Стандарти Асоціації Швейцарських організацій виробників органічної продукції
США, Канада	1985 р.	Demeter – приватні стандарти, розроблені Demeter Association та набули поширення в усьому світі
Україна	26.11.2006 р.	«БЮЛан Україна» - українські приватні стандарти органічного сільськогосподарського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції та продуктів харчування

Джерело: зведено авторами на основі джерел [2, 7, 9, 10, 12, 15].

У цей час налічується більше 20 таких вимог. Стандарти на органічні продукти розробляються й впроваджуються з 1991 р. Вони систематично переробляються й удосконалюються. Основні статті додаткових витрат при переході на технології ОБ: сертифікація території на екологічну чистоту, сертифікація пасік, витрати на придбання значно дорожчої органічної вошини й цукру. Причому ці витрати починаються в перехідний період від звичайного бджільництва до ОБ, а продукція може позиціонуватися як органічна й, відповідно, продаватися за вищими цінами тільки після його завершення. Сертифікацією займаються спеціально акредитовані організації. У промислових країнах, які є головними споживачами органічного меду, його виробництво є відносно новим видом агробізнесу. Органічний мед отримується у результаті ведення органічного виробництва сертифікованого відповідно до вимог стандартів і правил органічного виробництва.

У країнах ЄС виробництво органічного меду регулюється відповідними постановами які вступили у дію з 1991 р. і надалі переглядалися і доповнювалися у 1999 і 2008 р. В Україні бджільництво регламентується законом “Про бджільництво”, а якість і безпека меду – державним стандартом (ДСТУ 4497:2005). На нинішньому етапі розвитку держави

нормативно-правова база по веденню і регулюванню органічного виробництва і ринку в Україні відсутня.

Кожна країна яка виробляє органічний мед має у першу чергу дотримуватись національних стандартів на ОП (органічну продукцію), якщо вона виступає експортером, то і вимог країни-імпортера. У стандартах зазначаються вимоги до технологій утримання, розведення і виробництва, правила й порядок сертифікації і контролю.

Регламентом Комісії ЄС №889/2008 від 5 вересня 2008 р. “Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради (ЄС) №834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів” окремими пунктами визначені вимоги до утримання пасік [14].

Законодавча база ОБ була створена також у США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії й іншим країнам. Природно, що у кожній із цих країн регулювання у зазначеній області має свої особливості. Із цієї причини продукт, що вважається органічним в одній країні, часто не визнається таким в іншій. Наднаціональна організація Demetr, створена в 1995 р., розробила власні принципи ОБ, що одержали назву біодинамічне бджільництво. Бджолярі, що є членами цього об'єднання, поряд з виконанням європейських вимог до ОБ відмовляються від придбання маток і бджіл за межами свого району й від використання штучної вощини в гніздовій частині вулика. Вощина для магазинних надставок виробляється бджолярами тільки з воску зі своїх пасік і на власному встаткуванні. Це виключає значну частину небезпечних хвороб бджіл із іншого регіону і потрапляння у продукти бджільництва залишків ветеринарних препаратів, пестицидів і інших небезпечних “домішок”. Вважається, що завдяки застосуванню технології Demetr бджолині родини стають більше гармонічними, сильними й життєздатними й що це цілком компенсує витрати, пов'язані з переходом на технології ОБ.

У Німеччині ОБ базується на принципах, розроблених діючою з 1971 р. Асоціацією органічного фермерства Bioland, що нараховує у своїх рядах 5 тис. членів, у тому числі 250 бджолярів. З 80 тис. т імпортного й місцевого меду, споживаного населенням Німеччини, частка органічного продукту становить 5%. У середині 2010 р. було зареєстровано 420 компаній із 54 країн світу, що поставляють у Німеччину органічний мед. Найбільш значним попитом користуються монофлорні види меду, наприклад акацієвий з Угорщини й Румунії.

У Болгарії Асоціація органічного бджільництва (BOVA) функціонує з 2003 р. і в цей час нараховує близько 150 індивідуальних і колективних членів. Асоціація пропагує розвиток ОБ, бере участь у національній й міжнародних бджільничих конгресах. Сертифікація здійснюється десятьма відповідними структурами. Бджолярам, що практикують ОБ, виплачується по 15 євро на одну бджолину родину.

У Польщі перші спроби налагодження органічного бджільництва були початі в 2004 р. за підтримкою з боку Міністерства сільського господарства.

У 2008 р. налічувалося 56 органічних пасік з 997 бджолиними родами. Однак ОБ не користується серед бджолярів великою популярністю, перш за все, через проблеми зі збутом. Нині докладають зусиль для створення спільної організації, що сприяла б збуту продукції.

У Росії зроблений перший крок на шляху до ОБ: постановою головного державного санітарного лікаря РФ від 21.04.2008 р. №26 затверджені доповнення й зміни № 8 до САНПИН 2.3.2.1078-01 “Гігієнічні вимоги безпеки й харчової цінності харчових продуктів”, у яких уперше було дане визначення терміна “органічний продукт” і сформульовані санітарно-епідеміологічні вимоги до нього, у тому числі вимоги до виробництва органічних продуктів бджільництва [8].

Галузь бджільництва в Україні розвивається повільними темпами, підтвердженням цьому є аналіз статистичних даних які свідчать, що ці тенденції зумовлені збитковістю і нерентабельністю галузі в цілому, так показники становлять -2628,6 тис. грн. і -29,2 %; перевагою виробництва продукції бджільництва у особистих селянських господарствах – 97,5 %, продукція яких, як правило, не потрапляє на ринок чи потрапляє туди у незначних об'ємах; постійним зменшенням великих сільгоспприємств які виробляють близько 2,5 % меду і утримують лише трохи більше 4 % бджолиних сімей; складністю виходу дрібнотоварних виробників на організований ринок [6, 8, 11].

Товарний асортимент національної органічної продукції бджільництва на ринку представлений лише незначною кількістю товаровиробників. Серед вітчизняних представників ринку органічного меду можна виділити лише групу товаровиробників ЕТНОПРОДУКТ. В Україні на цей момент лише одна пасіка сертифікована як органічна й ще п'ять перебуває в процесі оформлення сертифікатів, що відповідають стандартам ЄС. Першим виробником органічного меду в Україні стало приватне сільськогосподарське підприємство “Дружба”, що входить в аграрну групу ЕТНОПРОДУКТ. У травні 2010 року пасіка підприємства була сертифікована Швейцарським інститутом екологічного маркетингу ІМО згідно норм органічного виробництва Євросоюзу [5].

Екологічні господарства, що існують нині в Україні проходять сертифікацію в іноземних сертифікаційних організаціях. Відповідно до вимог СОТ СФС в Україні створено механізм сертифікації та контролю стандартів сільськогосподарської продукції, в т.ч. бджільництва. Відповідно до листа за № 15-1-2-1/484 від 28.02.2005 р. Державного департаменту ветеринарної медицини, кожний господарюючий суб'єкт який бажає реалізувати мед та інші продукти бджільництва на ринку обов'язково повинен мати ветеринарно-санітарного паспорта пасіки та відповідний ветеринарний документа (сертифікат) [4] (рис. 1).

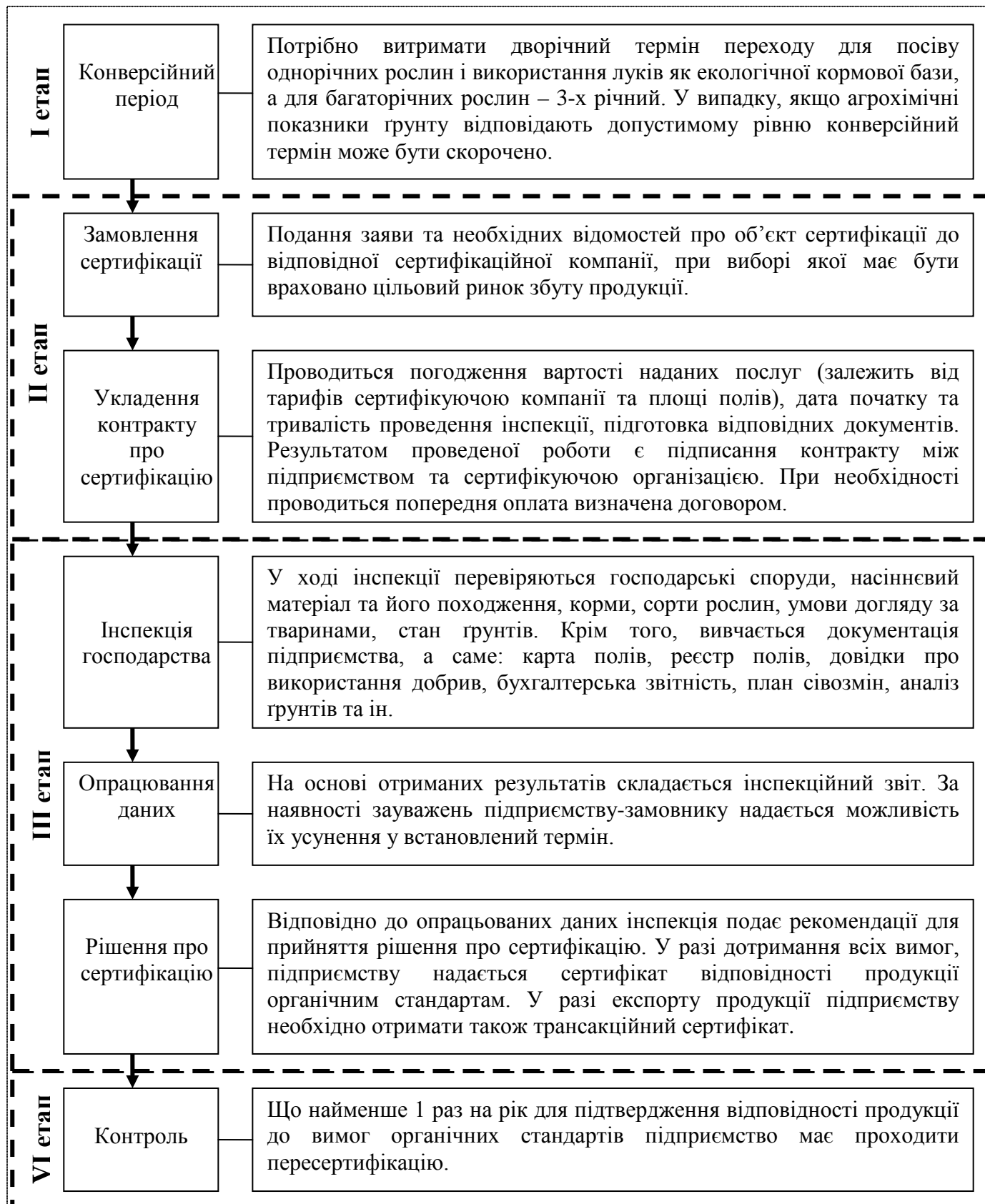

Рис. 1. Схема порядку проходження сертифікації в Україні

Джерело: побудовано авторами на основі [12].

В Україні органічна сертифікована продукція бджільництва продається у більшій кількості великих супермаркетів (“МегаМаркет”; “Білла”; “Метро”; “Вест Лайн”; “Фуршет Гурман”; “Шереметьєв”; “Край”; “Кантрі Лайф”;

“Чумацький шлях” та інш.) та інтернет-магазинах (“Органік ера”, “ecoclub”, “Вилла роз”, “Good Winem, “ЕкоТатко” ті інш.).

Перспективність і актуальність органічного бджільництва не викликає сумнівів. Вітчизняний ринок органічної продукції майже не розвинений, що спричинено низкою політичних, економічних, соціальних і технологічних факторів. Останніми роками простежувалися певні позитивні тенденції у становленні ринку органічної продукції, а саме створений Проект Закону України “Про органічне виробництво” та Проект “Правил для виробників сертифікованої органічної продукції в Україні”. Проте переважає ряд проблем пов'язаних із створенням сприятливого інституційного середовища і завершення процесу законотворення адаптованого до міжнародних стандартів і вимог.

Выводи

1. Світовою спільнотою визначено, що одним із найбільш перспективних виробничих методів майбутнього є органічне сільське господарство. У світі постійно зростає кількість країн суб'єкти господарювання яких переорієнтовуються із конвенційного на органічне бджільництво. Продукція органічного походження виробляється більше ніж у 60 країнах світу.

2. Згідно вимог Міжнародної Федерації Органічного Руху при виробництві органічної продукції бджільництва мають бути забезпечені гідні умови утримання. Територія збору має бути достатньо великою та різноманітною, щоб забезпечувати потреби бджіл у харчуванні та воді. Всі методи господарювання повинні бути націлені не лише на підвищення продуктивності та темпів приросту комах, а й на піклування щодо здоров'я та благополуччя бджіл.

3. Світовим лідером в області виробництва й експорту органічного меду є Бразилія, Аргентина, Мексика і Туреччина. У більшості країн органічне бджільництво практикують менш 1% бджолярів. Виключенням є Македонія – 20%, Італія – 13%, Канада – 2%. В Україні офіційно зареєстровано лише 1 підприємство, це менше ніж 0,01% від загальної кількості товаровиробників.

4. Оцінка сучасного стану галузі бджільництва України показує, що країна входить до четвірки головних виробників меду за валовим обсягом виробництва і за споживанням цього продукту на душу населення, а в умовах посилення дії інтеграційних процесів і міжнародної конкуренції виходити на світові ринки необхідно з високоякісною продукцією. Однією з головних експортоорієнтованих галузей України потенційно може стати продукція бджільництва, адже світовий попит на дану продукції не задоволений у т.ч. і на органічну.

Литература

1. ЄС платитимуть субсидії лише органічному сектору. – Organic.ua. – № 10. – 2010. – С. 7.
2. Інспекція та сертифікація. [Електронний ресурс]: Проект Закону України – Режим доступу: // <http://organicstandard.com.ua/ua/services/inspectionandcertification#1>
3. Колесник І. Органічні факти про мед. – Organic.ua. – № 10. – 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.organic.ua/ru/component/content/article/298-organichni-fakty-pro-med>
4. Муді Р. Створення механізму сертифікації та контролю стандартів сільськогосподарської продукції відповідно до вимог СОТ-СФС / EuropeAid/114025/C/SV/UA / Ричард Муді, Олександр Поліводський, Олександр Маковський // Юридичний бюлетень з питань законодавства у галузі СФС в Україні. – 2005. – № 4. – С. 11.
5. Органический мёд – органическое производство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://organic-food.com.ua/organicheskiy-myod-organicheskoe-proizvodstvo>.
6. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2007 р. [Текст]: статистичний бюлетень – К., 2008. – 75 с.
7. Органическое законодательство Российской Федерации. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://organic-food.com.ua/organicheskoe-zakonodatelstvo-rossijskoj-federacii/>
8. Пономарев Ф.С. Органическое пчеловодство и органический мед / А. С. Пономарев, А. С. Фарамазян // журнал “Пчеловодство”. – 2010. – № 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.beekeeping.org.ru/Articles/n10010_02.htm Apimondia First World Conference on Organic Beekeeping. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.bee-hexagon.net/files/fileE/Organic/ProgramAbstracts.pdf>
9. Принципи органічного агровиробництва. IFOAM General assembly, Аделаїда- 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.ifoam.org/growing_organic/growing_organic_main.php
10. Про органічне виробництво [Електронний ресурс]: Проект Закону України – Режим доступу: // http://organic.com.ua/proekt_zakonu_ukraini_pro_organichne_agrovirobnictvo.html
11. Сільське господарство України. Статистичний збірник / за ред. Ю.М. Остапчука. – К.: Держ. комітет статистики України, 2008. – 391с.
12. Статистичний щорічник «Сільське господарство України за 2008 рік» / Держ. комітет статистики України / за заг. кер. Ю.М. Остапчука. – К., 2008. – 359с.
13. Apimondia First World Conference on Organic Beekeeping. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.bee-hexagon.net/files/fileE/Organic/ProgramAbstracts.pdf>
14. Commission regulation (EC) No 889/2008 of 5 September 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://etko.org/Dosyalar/file/EU%20Reg%20889%20September%205,%202008%20no%20logos.pdf>
15. National Organic Standard Board Recommendations (National Organic Program USDA). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.ams.usda.gov/nop/nosbinfo.htm>

Keywords: bee products, domestic and foreign markets of bee products, ecologically clean products, organic products, ecological agriculture, organic agriculture, legal regulation.